Ескіз

— Товаришу, місце небезпечне. Ваша чата — найвідповідальніша. Вночі вони можуть почати наступ. Пильнуйте праве крило. Взагалі... "

Вітер виринув відкись із нетрів чорних Брянських лісів, шарпонув слова, зібгав їх і розкидав по білій далині. До Чапенка долетіло тільки:

— ...ви — червоноармієць!.. Командир повертав до села.

Чапенко розім'яв коло ніг сухий, розсипчатий сніг, поправив старий ремінь рушниці, насунув на брови шапку й притулився до голого стовбура сосни.

Очі жваво пробігли по виднокругу й зупинились на бентежному небі. Зі сходу чорною ордою сунула ніч. Обрій насупився густими хмарами, наче затаїв зловіщу думу, полохливий вітер розганяв угорі, просто над головою, розірвані хмаринки й синьо-зелений край неба був у розпуці, порожній, осиротілий, мов евакуйована територія...

Сум ніжними обіймами обгортав Чапенкову голову. Може, під тремтячими пальцями вітру прокинулась у зеленому частиннику забута колискова пісня, може, темні тіні від обрію заповнили груди й на тлі їхньої мовчазної жалоби родилась низка ясних, як жарини серед попелу, спогадів, може...

Чапенко притиснув ліктем люфу рушниці до спини й по-дитячому ловив фантастичні, вибагливі мелодії бурхливого вітру.

Хто зна, що промовляє до перетягнутих сірою шинеллю Чапенкових грудей холодний, чужий вітер. Під сивою, обсмиканою шапкою летять журавлиною зграєю такі недавні й такі далекі-далекі малюнки...

...Стерня багнетів коливається, наче залізна трясовина; запорошені очі, ніс, кінчається Чернігівщина... Мерехтить попереду безконечна північ, а позаду... читав десь — повертає молодість пан. Пригадав — се про того Фауста, так... Суха стрілянина по краях, а далі — ідуть, ідуть...

Немає кінця-краю півночі, гудуть чужі вітри й замітає сліди сніг. Поспішала зима, мов спізнилась... А вдома— як то там сама мати з сестрою упорались? — пішов якраз у жнива. А врожай добрий — робити б та робити!

З обох боків забігала ніч. Наче незліченні дивізії, хмари затягали від краю до краю порожні простори неба. Раптом вітер сказився, дико заверещав між віттям, схопив жменю снігу, шпурнув у лице і вдарив у танок.

— Гоп-фю-ю-у! Гоп! Гоп-фю-ю-у! Закрутилось хуртовиною біле шмаття.

— ...А що тепер з Анастасією Павловною? Може, досі розігнали й школу,— Чапенко пригадав, як любив дивитись на попелясто-срібні скроні хухрянської вчительки, і тоді здавалось йому, наче там по боках розумної, старої голови на мент застигла жива, невблаганна завірюха.

...А серце таке тепле, тепле... казала, як кінчав школу: "Любити, Петре, треба тих, що бідні, які не мають; багатий і сам себе любить".

Дивно — чому саме пригадалось це? А потім по неділях читала ввечері книжки людям, а молодь училась співати "Інтернаціонала" по-українському. Немає школи, немає села. Скінчилось... Чапенко піймав високу ноту вітру і в унісон заспівав.

— Чуєш: сурми загра-али...

А вітер засміявся, хлопнув по-парубоцьки об коліна, одскочив убік, і відти, із сірої ворухливої мли, вискочила несамовита хуртовина, зареготала під саме вухо й сипнула за комір холодні голочки.

Чапенко зігнувся, убгався грудкою в саму середину шинелі.

— Гарно б у таку годину — вдома!.. Солома в'яне на вогні, сестра коло печі порається... А в школі світло. Анастасія Павловна з книжками. Освічена, розумна, а так, наче з мужиками виросла... Ех, як там мати упорались?..

Чапенко почув, як на ногах мороз одгризає пальці,

і чому так скаюрчились руки? Гуде хуртовина, наче

баси на весіллі, сміється, жартує навкруги, мов дикун править перемогу. Чапенко схилився ще більше, засунув долоні в рукави — терпнуть пальці... Чому б не погрітися в хаті? Крайній хаті... Хіба прийде кому в голову наступати в таку завірюху?..

Хтось холодний тремтячими, кістлявими руками погладив аж до ліктів. Завмер на хвилину й сунув за комір до самої спини: "Тікай, тікай! Замете — не лишиться й сліду... Гу-у... Г-у-у-у..." А десь під сивою шапкою з червоною, пощербаною зіркою: "Ви червоноармієць!" І на споді грудей таке тепле, хороше: "...Любити, Петре, треба тих, що бідні, які не мають...". Ні, ні. Так, стояти до кінця! До зміни. Хуртовина сповиває шинелю в білі шати, тупає коло ніг і замітає черевики, обмотки...

...А тоді святкували Революцію. І де той пан був! Тільки хором по школі: "Не ждіть рятунку ні від кого!" Що це? Чи немає на ногах пальців? Чому не чути стопи? Може, все ж таки побігти до крайньої хати? На півгодини! А там швидше назад. Знову під сивою шапкою із далеких нетрів лісу: вночі вони можуть почати наступ.

А в селі хлопці — все полтавці, чернігівці: і куди тільки занесло! Дарма. Розтануть колись сніги, прийде весна, розпанахтає рілля свої груди,— ще тільки годину стояти; ну, найбільше — дві. Але як стає тепло рукам. І по спині течуть такі ніжні, гарячі струмки...

Тільки хуртовина сміється, глузує перед самими очима — радіє здуру...

Очі заплющуються й спати чогось хочеться. Так, так лягти й гарно, гарно спати...

Але ж ні! Там за сірим напиналом хлопці й дивізії, дивізії наших.

...Говорив у резерві той чорнявий:

— Ви салдати Революції...

Так: він — салдат Революції! Чапенко гордовито випростався, наче на варті Всесвітньої Комуни, й сильним, не своїм голосом на мент перекричав лемент самої хуртовини:

— Лиш ми, робітники, ми діти святої Армії Труда...

Десь попереду стогнали Брянські ліси, а навкруги зо всіх боків миттю опам'ятались вітри. Зашипів на вістрях зненависті, шарпонув шинелю туди, сюди, дмухнув під поли, і останні слова загубились у схиленій голові за піднятим коміром.

Чапенко мотнувся ще раз, і вітер змішав зі снігом його хрипле, глухе: "Чуєш, сурми заграли".

Задубіла Чапенкова шинеля тихо схилилась боком до стовбура. Вітер на мент принишк, наче вражений, і тільки десь на зелених вітах

тріпотіли нервово останні акорди жалібного маршу. Ворухнулась ще раз Чапенкова шинеля, і вітер підстрибнув, свиснув на радощах, схопив за руки білі тіні й колом у танку метнулись до сірої плями.

Тихо в тепло-прозорому сні засипав назавжди салдат Революції, і срібні пелюстки розкидав на шинелю холодний, чужий сніг...

1923